

משפטים

יד"ל ע"י
כולל
לבושי חושן

בראשות הרה"ג ר'
יושע העשיל פריעדמאן
שליט"א

פרשת לך לך - וירא תשפ"ג לפ"ק | גליון ב' שנה א'

משפט החושן

שאלות ותשובות בדיני ממונות

שאלה:

לכבוד מערכת משפטים,

שמי יעקב חיים ראזענבערג, על ידי מסחרי יש לי כמות מרובה של נקודות- פוינט"ס (points) שעמהם אפשר לקנות כרטיסי נסיעה (airline tickets). באסרו חג שבועות העעל"ט התקשר אלי חבירי יוסף שמעון ברין שרצונו לקנות ממני סך גדול מהפוינט"ס, ומכרתי לו הפוינט"ס בסכום כסף שנתן לי, ומסרתי לו הקא"ד של החשבון (account password).

עם הפוינט"ס קנה יוסף שמעון כרטיס נסיעה למדינת פוילן, ליום כ"א אדר הבעל"ט יודה"ל של הרה"ק ר"א מליזענסק זי"ע, שזמן הנסיעה היא בערך 9 חודשים אחר זמן קניית הכרטיס. אחרי שעברו כמה חודשים נתוודע להחברה (credit card company) שנשתמשו עם הפוינט"ס נגד הוראתם, שלפי הוראתם אסור למכור פוינט"ס לאנשים אחרים, ובשבוע שעבר סגר החברה החשבון שלי, וכל הפוינט"ס ניטלו ממני, ובתוך זה נתבטל גם הכרטיס הנ"ל שקנה יוסף שמעון על שמו עם הפוינט"ס שלי.

ועכשיו תובע ממני יוסף שמעון שאני חייב להחזיר לו המעות שנתן לי בעד הפוינט"ס, כיון שאינו יכול להשתמש עם הכרטיס, וטוען ששילם המעות רק בתנאי שיוכל להשתמש עם הכרטיס לנסוע, אבל כעת שאינו יכול לנסוע, לא קיבל ממני כלום. אמנם מצד שני אני טוען שא"א לחזור מהמקח אחר הקנין, ובשעה שקבלתי המעות מכרתי לו הפוינט"ס, וכבר אז נגמר הקנין, ומה שאירע אח"כ עם הכרטיס אינו נוגע לי כלום.

ורצונו לדעת מה הוא הדרך הנכון על פי דעת תורתנו הק':

ייש"כ גדול, יעקב חיים ראזענבערג

תשובה:

הדין עם המוכר ואינו צריך להחזיר המעות', אבל לא מדין קנין, רק מדין הוציא מעות בשבילו:

בירור הדין:

א] בעובדא דידן לא נקנו הפוינט"ס להלוקח בתורת קנין, אבל עכ"ז חייב לשלם להמוכר כיון דהמוכר הוציא מעות בשבילו:

הנה יש לעיין איזה קנין ה' כאן, שהרי באופן רגיל מכירת פוינט"ס אינם נעשים באופן של מקח וממכר. רק הלוקח משלם מעות להמוכר, והמוכר קונה כרטיס על שם הלוקח. והפוינט"ס בעצמם אינם נקנים כלל להלוקח? והא דמחויב לשלם אינו מדין מקח וממכר, רק מכח מה שהמוכר הוציא מעותיו ע"פ בקשת והנאת הלוקח (עי' בזה לקמן אות ב').

אבל מלשון השאלה נראה שבנידון דידן אכן רצו המוכר והלוקח לעשותו בתורת מקח וממכר. והלוקח נתן מעות והמוכר מסר לו הקא"ד. ואם היו עושים קנין המועיל, היה בודאי הדין עם המוכר שא"צ להחזיר לו מעותיו, אף שלמעשה נעשה אונס, והלוקח אינו יכול להשתמש עם הכרטיס שלקח, וכמ"ש לקמן באות ב'.

אבל לכא' נראה שאעפ"כ לא היה כאן קנין המועיל. שהלא קנין כסף אינו מועיל על פוינט"ס כיון שאין גופן ממון. וכמו שנפסק בשו"ע חו"מ סי' ס"ו סעי' א' "אותיות אינן נקנין אלא בכתיבה ומסירה"³. וגם אין לומר שה' כאן קנין סיטומתא דמבואר בחו"מ ס' ר"א שכל דבר שנהגו התגרים לקנות בו, קונים בו. וקנין זה נקרא קנין סיטומתא. חדא דיש אומרים' דאין קנין סיטומתא מועיל בדבר שאין גופן ממון. ועוד, שאף אם נאמר שקנין סיטומתא מועיל אף בדבר שאין גופו ממון, הלא אין דרך התגרים כהיום כלל לגמור הקנין ע"י מסירת קא"ד, וקנין סיטומתא אינו רק אם זהו הדרך שנהגו התגרים לגמור בו הקנין, וא"כ נראה שבנידון דידן בכל אופן לא נקנו הפוינט"ס להלוקח בדרך מכירה. אבל אף שהפוינט"ס לא נקנו בתורת קנין, עכ"ז כיון שהלוקח השתמש והוציא אותן לצרכו, חייב לשלם להמוכר, וכמו שיתבאר באות ב'.

דבר המזפוט

כמעשהו בראשונה כך מעשהו בשני, הננו נותנים לפניכם היום ברכה, תשובות ובירורי הלכה בדיני ממונות החמורה שנתקבל באהבה והערצה אצל כל שוחרי תורה. והיא הנותנת לנו כח ואומץ להמשיך במעשינו לברר וללכך לאמיתתה של תורה, ולעורר לב הלומדים החשובים את אשר לפנינו, מה לרחק ומה לקרב, ולא להורות היתר לנגוע בממון חבירו שלא ביושר.

ונפלאים דברי מרנא החתם סופר זצ"ל בפרשתן בספרו תורת משה (עה"פ הרימותי ידי, י"ד כ"ב) "שמי שנטול ממון חבירו שלא ביושר אין רואה בו סימן ברכה, ומאבד גם ממון אחר שיש לו ביושר" כמו שמצינו בחז"ל (ב"מ ע"א). שהנטול ריבית נכסיו מתמוטטין, ומהאי טעמא לא רצה אברהם אבינו ליטול שום ממון של מלך סודם, היות שממון של אנשי סודם היה מלא גזל ועושק ולא רצה לקלקל בזה הממון שקיבל מברכת ד', עכ"ד.

ע"כ הננו בזה לפניכם בתשובות ובירורי הלכה לידע את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו.

עריכת הגליון נתנדב

לעילוי נשמת האי גבדא יקידא

הרה"ח ר' דוב בהרה"ח

ר' יוסף יהושע ז"ל

גראס

נתנדב ע"י משפחתו

ב] המבקש מחבירו שיוציא הוצאת בשבילו, כגון המבקש מחבירו שיקנה לו איזה דבר והוא ישלם לו, וכן עשה, אין המשלח יכול לחזור בו, וצריך לשלם לו. ונחשב כאילו השליח הלוה מעותיו להמשלח.

בש"ע חו"מ סי' קפ"ב סעי' א ברמ"א מבואר, שהאומר לחבירו שיקנה לו איזה דבר, והוא ישלם לו, וכן עשה חבירו וקנה הדבר, אין המשלח יכול עוד לחזור. ונתחייב לשלם להשליח כמה שהוציא בשבילו. "ואף אם נאנס הדבר תחת יד השליח ומעולם לא בא החפץ ליד המשלח" עכ"ז חייב המשלח לשלם להשליח מה שהוציא בשביל החפץ. וכמ"ש הנתיבות בס"י קפ"ז (ס"ק ה בשם הריטב"א). ומבואר באחרונים⁶ שנחשב כאילו השליח הלוה מעותיו להמשלח. וא"כ ה"ה בנידון דידן, אף שהפוינט"ס לא נקנו בתורת קנין להלוקח, עכ"ז כיון דהשתמש עמו והוציא אותו כדי לקנות בו כרטיס, נתחייב לשלם להמוכר דמיו. ואף שנאנס אח"כ ואינו יכול להשתמש עם הכרטיס, א"י לחזור עוד וחייב לשלם:

ג] אף שיש אומדנא דמוכר דהלוקח לא קנה הכרטיס רק כדי להשתמש ולנסוע בו, עכ"ז כיון שאינו יכול להחזירו להמוכר, אינו יכול לחזור בו וצריך לשלם דמיו:

יש כלל גדול בדין ביטול מקח ע"י אומדנא, ומקור הדברים בתוס' כתובות (מז: בד"ה שלא כתב לה), עמ"ש במתני' שם (נד:) דמי שפסק עם כלתו שיתן לה תוספות כתובה, ומת קודם הגשוואין, אין האשה גובית התוספות כתובה. משום דלא כתב לה אלא ע"מ לכונסה. וע"ז הוקשו בתוס' שם וז"ל, "א"כ כל אדם הלוקח פרה מחבירו ונטרפה או מתה, אנו סהדי שלא ע"מ כן

לקחה. וי"ל דהתם אנו סהדי שבאותו ספק ה' רוצה ליינס" וכו' ע"כ. ובנתיבות סי' ר"ל (ס"ק א) האריך בביאור דבריהם. ומסיק שם בנתיבות וז"ל "דדוקא כשאין הפסד לכשנגדו בתנאי ההוא, כגון בכתובה שכשימות תחזור היא ותעשה פנויה כבראשונה, ואין קפידא לארוסה בתנאי זה. משא"כ בלוקח פרה ומתה שאין מחזיר לו מאומה, ודאי דאיכא קפידא למוכר, לא אמרינן אומדנא. דודאי המוכר לא יתרצה בזה" ע"כ.

ביאור הדברים, שהלוקח פרה מחבירו ומתה, אינו יכול לומר אדעתא דהכי לא לקחתי, משום שהלוקח אינו יכול להטיל תנאי במקח בלי רשותו של המוכר, והמוכר יכול לומר לו לא נתרציתי למוכר פרתי בתנאי זה, וכיון שהמקח נעשה בסתמא והלוקח לא פירוש כלום, א"כ נשאר המקח בלי תנאי, והלוקח אינו יכול לחזור בו. אבל באופן שאין שום הפסד להמוכר במה שהלוקח חוזר בו, כגון מי שלקח בית מחבירו בעיר אחרת ומשום איזה סיבה אינו יכול לנסוע לעיר ההוא, ואין שום הפסד להמוכר במה שהלוקח חוזר בו, אז אמרינן שבדאי היה המוכר נתרצה בתנאו של הלוקח. וכיון שיש אומדנא שהלוקח לא רצה בהמקח רק בתנאי זה, נחשב כאילו לקח המקח בתנאי, ויכול לבטל המקח.

וא"כ עכ"פ בנידו"ד שיש בזה הפסד להמוכר, שהלא הלוקח אינו יכול להחזיר לו הפוינט"ס, אין הלוקח יכול לומר אדעתא דהכי לא לקחתי, וחייב לשלם דמיו, וכ"ש בנידו"ד שהמוכר מוחזק במעות א"צ להחזירו:

- 6. ע"י בזה בקצה"ח ס"ק פ"ג ס"ק ד' ובנתיבות סי' ק"ן ס"ק ג'
- 7. שיטת רביעי, וכן ק"ל (אהר"ז סי' נ"ה סעי' ו).

- 4. נתיבות שם ס"ק א.
- 5. במת"ח הל' הלוואה ואבידה פ"י אות י"ט הביא כמה חולקים על הנתיבות, וסוברים שקנין סיטומתא מועיל אף לאותיות.

- 1. יש להדגיש שכל הנידון הוא רק באופן שהמוכר לא פשע במה שנתנוע להעירילין. אבל אם פשע המוכר ישנתה הדין.
- 2. ואופן של מו"מ היינו שהפוינט"ס נקנים להלוקח, והלוקח משתמש בהם כרצונו.
- 3. אבל מכא מה שאין מטלטלין נקנין בכסף היה אפשר לדון כאן, כיון שאין כאן

לשלוח שאלות שיתלכנו ויתבררו במדור 'משפט החושן': Ask@Mishpatim.org | Ext 101 | 718.618.4011

מזפנט הפרשה

משפטים מענייני פרשת השבוע

פרשת לך לך: קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה פי לך אתנה: (בראשית יג יז)

אם ע"י הילוך הוה קנין חזקה

בגמ' בבא בתרא (דף ק' ע"א) "הלך בה לארכה ולרחבה" קנה מקום הילוכו, דברי ר' אליעזר; וחכמים אומרים: אין הילוך מועיל כלום עד שיחזיק. אמר ר' אלעזר, מ"ט דר' אליעזר? דכתיב, קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. ורבנן? התם משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי, כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו. נמצא דלר' אליעזר הילוך הוה קנין, ולרבנן הילוך לא הוה קנין. הגמ' מסיק, א"ר יוסי בר' חנינא: מודים חכמים לר' אליעזר בשביל של כרמים, הואיל ונעשה להילוך נקנה בהילוך.

אם ע"י שאר תשמישים יכול לקנות גוף הקרקע - ג' שיטות בה

אם ע"י שאר תשמישים הוה גם קנין חזקה, יש בזה ג' שיטות,

שיטת הרמב"ם - הרמב"ם בהלכות מכירה (פרק א' הלכה י"ג-ט"ז) לומד מגמרא הנ"ל שה"ה שיכולים לקנות שדה בכל מיני שימושים שתשמיש השדה עומד בשבילו, כגון שטיחת פירות או העמדת בהמה וכיוצא בזה, או שאסף פירות האילן או זמרו, וכל כיוצא בדברים אלו. וכן אם אסף המוכר סל של פירות ונתן להלוקח קונה ג"כ. כמו שקונן בהשביל ע"י הילוך.

שיטת הרי"ף - אבל הרי"ף סובר שאין יכולים לעשות קנין על ידי תשמיש בשדה בין ע"י הילוך בין ע"י שאר

תשמישים, ומפרש שהגמ' לא מיירי כלל מענין קנין השדה, רק מענין אחר, יעו"ש.

שיטת הראב"ד - והראב"ד בהשגותיו מפרש דברי הגמ' כמו שפירשו הרמב"ם שמייירי מקנין, אבל אעפ"כ משיג הראב"ד על הרמב"ם שאין למדין ממנו שאר תשמישים.

ביאור בשיטת הראב"ד

הקניו תשמיש קונה רק אם גופו נהנה - והביאור בשיטת הראב"ד, למה אין למדין שאר תשמישים במקומות שעומדים לתשמישים האלו, מהילוך במקום שנעשה להילוך, בש"ע חו"מ סימן קצ"ב בטורי זהב ובנתי"מ שם ס"ק א' בשם תשו' משאת בנימין תירצו, שהראב"ד מודה שעל ידי הילוך קונה השדה הואיל וגופו נהנה מההילוך, אבל תשמיש אחר שאין גופו נהנה, אינו קונה הדבר, וממילא, שטיחת פירות שאין גופו נהנה אינו קונה השדה על ידו. והט"ז כתב שלפ"ז יכולים לקנות מקום בבית הכנסת ע"י ישיבה לבד, שהרי גופו נהנה.

הקניו תשמיש קונה רק לתשמיש - אולם הקצוה"ח בסימן קפ"ט ס"ק א' ובס"י קנ"ג ס"ק ג', וגם הנתי"מ בעצמו שם בס"י קצ"ב ס"ק ו' יש להם ביאור אחרת בדברי הראב"ד, והוא שדוקא היכא שבא לקנות השדה לתשמישים שפיר יכולים לקנותו על ידי תשמיש, אבל אם בא לקנות גוף הקרקע אז אינו קונה על ידי

תשמישים רק צריך קנין אחר, והמימרא של ר' יוסי בר' חנינא בגמרא הנ"ל (בבא בתרא ק' ע"א) שבשביל של כרמים קנה בהילוך, מיירי שמכר לו השביל לתשמיש הילוך, אבל אין לו בו קנין בגוף השביל כגון לחפור ולזרוע.

לענין הלכה

המחבר בחו"מ סימן קצ"ב סעיף י"ב פוסק כשיטת הרמב"ם שיכולים לקנות השדה קנין גמור בין ע"י הילוך בשדה ובין ע"י שאר תשמישים. והרמ"א שם פוסק כשיטת הראב"ד, ולכן הט"ז והתשו' משא"ב בשיטת הראב"ד יכולין לקנות קנין גמור בכל מיני תשמישים שגופו נהנה מזה, ולהנתי"מ והקצוה"ח בשיטת הראב"ד יכולין לקנות ע"י כל מיני תשמישים רק לאותה תשמיש בלבד אבל לא גוף השדה.

דרך אגדה

ובדרך אגדה כתבו האחרונים (בספר פרשת דרכים. ומובא בשמחת הרגל להחיד"א על הגדש"פ) שמדברי ר' אליעזר בגמ' הנ"ל מבואר שס"ל שהיה לאברהם דין בן ישראל אף קודם מתן תורה שפסק הרמב"ם (הל' זכ"י פ"א הי"ד) שעכ"ל אינו קונה בחזקה, והילוך הוא רק קנין חזקה, נמצא שר' אליעזר שס"ל שאברהם אבינו קנה ארץ ישראל ע"י הילוך שהוא קנין חזקה, ס"ל שדין ישראל גמור היה לו.